

Євген Пінчук. Філософський аналіз тенденцій капіталізації вищої освіти в Україні та світі

Євген ПІНЧУК

ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Наша країна перебуває в процесі ратифікації договору про вступ до Світової організації торгівлі (СОТ). В цій ситуації вражає непоінформованість української академічної і студентської громадськості щодо Генеральної угоди про торгівлю послугами (Senegal Agzeement on Trade Services — GATS).

У процесі ратифікації договору про вступ України до СОТ актуальним міг бути відкритий дискурс, який би дав можливість максимально більшій кількості зацікавлених громадян обговорити й осмислити в режимі SWOT-аналізу всі сильні і слабкі боки, можливості і загрози, пов'язані з цим доленосним рішенням. Не для того, щоб обійти своїм шляхом СОТ, а, щоб вступаючи до СОТ, бути готовими до тих складнощів та переваг, котрі очікують нашу академічну науку та освіту.

Термін "академічний капіталізм" введений у наукову риторичку Шейлою Слофтер і Ларрі Л. Леслі. В своїй одноіменній роботі, виданій у 1997 р., вони, як вважає Марек Квієк, цим словосполученням, власне, ставлять абсолютно коректний діагноз процесам, до яких схильна нинішня вища школа.

При підготовці матеріалів ми спробували класифікувати основні риси "академічного капіталізму" в таких галузях:

- а) академічного персоналу і академічної культури:
 - деформація моделей університетської професійної діяльності;
 - підрив гарантії права на працю професорсько-викладацького складу;
 - зміна схем оплати окремих аспектів академічної кар'єри;
 - трансформація статусу професора;
 - профілювання студента як клієнта;
 - введення моделі американської мотивації академічного персоналу і скорочення ставок професорам;

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА У ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ

- використання більш дешевого і менш принципового персоналу (зміна профілю викладача або, як кажуть, поява педагога "низької фортеці" — за аналогією з низькокалорійними продуктами);
- скорочення кількості постійних працівників;
- збільшення кількості тимчасових працівників;
- впровадження схем тимчасового найму;
- зростання економічної і кадрової неоднорідності університетських структур (бідні — багаті, нижчі і зірки);
- підвищення гнучкості персоналу (пріоритет викладачів та інших працівників, що володіють багаточисленними навиками; численність ролей професорсько-викладацьких кадрів);
- зростання загроз функції критичного мислення;
- поява феномена комерційної таємниці;
- зниження відповідальності за наукову достовірність результатів досліджень, передусім, за рахунок обслуговування корпоративних інтересів;
- посилення орієнтації на цінності підприємництва;
- б) організаційних і управлінських структур:
 - виникнення "університету-підприємства", моделі супермаркету;
 - зростання приватизаційних інтересів;
 - виникнення нового типу академічного керівника-підприємця;
 - введення моделей менеджеризму;
 - освоєння нових організаційних схем, що підривають автономію навчальних закладів, факультетів і кафедр;
 - застосування примусового контракування вузів;
 - згортання академічних свобод;
- в) дослідницької діяльності:
 - перерозподіл ресурсів на користь прикладних і технічних наук;
 - послаблення уваги до фундаментальних досліджень;
- г) культури — загроза місцевим і національним культурам та інтенсивне розповсюдження англійської мови;
- д) взаємостосунків держави і вищої освіти:
 - зростання ролі приватних та інших джерел доходів університетів;
 - зменшення ролі держави;
 - зниження урядових витрат на одного студента;
 - посилення акцентів на ефективність, у тому числі за рахунок скорочення термінів навчання і відрахування студентів.

Очевидь, що "академічний капіталізм" — це феномен повалення традиційного університетського ідеалу.

Зі всією гостротою постає питання: що пересилить — тяготіння ринку або держава присутність у вищій освіті? Концепція системи вищої освіти стає принципово іншою.

Наша країна перебуває в процесі ратифікації договору про вступ до Світової організації торгівлі (СОТ). В цій ситуації вражає непоінформованість української академічної і студентської громадськості в тому, що

стосується Генеральної угоди про торгівлю послугами (General Agreement on Trade Services — GATS).

У процесі ратифікації договору про вступ України до СОТ актуальним міг бути відкритий дискурс, який би дав можливість максимально більшій кількості зацікавлених громадян обговорити й осмислити в режимі SWOT-аналізу всі сильні і слабкі боки, можливості і загрози, пов'язані з цим доленосним рішенням. Не для того, щоб обійти своїм шляхом СОТ, а, щоб, вступаючи до СОТ, бути готовими до тих складнощів та переваг, котрі очікують нашу академічну науку та освіту.

Наприклад, у Німеччині питання, пов'язані з напрацюванням політики щодо GATS, вирішуються під керівництвом федерального Міністерства економіки і праці за участю федерального Міністерства освіти та досліджень, Міністерства закордонних справ, Постійної конференції міністрів освіти і культури всіх земель, Комісії з планування в галузі освіти і розвитку досліджень на федеральному і земельному (регіональному) рівнях, Конференції німецьких ректорів (HRK), Об'єднання з освіти та науки (GEW), Німецької служби академічного обміну (DAAD), різних цивільних об'єднань, у т. ч. асоціації роботодавців, вузів, освітніх агентств і антиглобалістських груп (АТТАС). Парламент Німеччини регулярно заслуховує Міністерство економіки і праці про хід переговорів. Організуються суспільні слухання. Налагоджені інтенсивні інформаційні потоки щодо GATS [11].

Врешті решт, в українському суспільстві не меншою мірою, ніж в інших країнах, повинні погодитися з тим, що "просування вперед не означає необхідності відправити на звалище всі традиційні університетські цінності заради того, щоб безповоротно зв'язатися з ринком" [5]. У вищій освіті повинні бути свої традиційні принципи.

У цьому розділі обмежимося трьома питаннями:

1. Що таке GATS?
2. Що означає підписання GATS для національної системи вищої освіти?
3. Яка перевага ставлення європейських країн до GATS у межах болонських реформ?

Іноді громадська думка щодо того або іншого явища, події концентрується на полярних точках ставлення до нього. А тим часом відбувається подібна чорно-біла дихотомія від незнання суті явища і, що важливо для нашої теми, його правових і етичних параметрів. Словом, хотілося б застерегти себе й інших від емоційно загостреної та завуженої перспективи розуміння GATS.

Не можна не погодитися з думкою Дейла Б. Хонека про те, "що тут корисно дивитися на... проблеми з ширшої перспективи. Наприклад, дозвіл відкривати місцеві відділення іноземних освітніх закладів (або просто надавати доступ до них через Інтернет) — врешті кращий вихід щодо

витрачання засобів в іноземній валюті і вирішення проблеми "витоку розуму", характерного для студентів, які здобули освіту за кордоном" [12].

Отже, GATS насамперед проголосило своє кредо, яке полягає в лібералізації продажу освітніх послуг. Розрізняють чотири способи їх доставки: 1) постачання освітніх послуг за кордон (у тому числі за допомогою пошти, телефонного зв'язку, апаратів факсиміле і, звичайно ж, Інтернету); 2) споживання освітніх послуг за кордоном (скажімо, навчання в іноземних вузах або в іншого роду провайдерів); 3) комерційна присутність (сумісні освітні організації); 4) імпорт викладачів (зادля здійснення освітньої діяльності в іноземних державах). GATS інтерпретує вищу освіту (а також TEIPS — права на інтелектуальну власність) як потенційно придатну до продажу транснаціональну послугу або готовий до виставляння на ринок продукт.

У торгівлі освітніми послугами прийнятний принцип технологічного нейтралітету. Він означає, що зобов'язання GATS повинні бути виконані незалежно від освітніх технологій, що застосовувались.

Яка ж роль СОТ у всій цій справі? По-перше, саме в її межах ведуться переговори щодо підписання GATS за єдиними правилами, що регламентують торгівлю; по-друге діючий механізм дозволу суперечок дозволяє слабким заперечувати практику сильних; по-третє, повинна забезпечуватись прозорість щодо торгової практики будь-якого члена СОТ. Тут з позначкою *nota bene* поінформуємо українських читачів про таке: "проста розробка зобов'язань GATS не означає надання необмеженого доступу на ринки. Структура GATS дає можливість урядам лібералізувати як велику, так і малу частку своїх ринків — за бажанням. Вони можуть лібералізувати весь сектор або лише малу частину єдиного підсектору, обмежити лібералізацію щодо окремих видів постачання або, навіть, деяких аспектів виду постачання. Все залежить від домовленості торгових партнерів цих країн під час перемовин" [3].

Слід зазначити, що уряди більшості держав украї обережно беруть на себе зобов'язання в межах GATS у всіх сферах освітніх послуг. До 2000 р. тільки 40 урядів погодилися на торгівлю освітніми послугами за допомогою приєднання до GATS. Що ж до окремих рівнів освіти (наприклад, вищого), то кількість таких країн і значно менша. Експерти вважають, що ця стриманість пояснюється крайньою цінною чутливістю освіти як ядерної системи національної і культурної ідентифікації. Хабермас обґрунтовано стверджує, що за будь-яких обставин університет не знімає з себе відповідальності за передавання професіональних цінностей, розвиток і передавання культурних традицій і формування політичної свідомості студентів [4].

Проте не можна не звернути увагу на той факт, що Євросоюз ще в 1994 р. взяв на себе зобов'язання у сфері освіти і науки в межах GATS, у тому числі з розділу V "Освіта" (положення цього розділу стосуються за-

Свген Пінчук. Філософський аналіз тенденцій капіталізації вищої освіти в Україні та світі

кордонних провайдерів вищої освіти за класифікацією GATS) і розділу I "Професійні послуги" категорії С "Соціальні і гуманітарні науки".

Якщо основні тези Концепції модернізації української освіти на період до 2010 року, як ми переконані, не становлять чергового досвіду упередженої риторики, а відображають сутність державної освітньої політики, то є всі підстави сподіватися на відповідальну поведінку парламентарів, які обговорюють формат вступу України до СОТ і підписання GATS. Адже в Концепції зазначається "про активну роль держави" в освіті, про "пріоритетну підтримку освіти з боку держави", про "посилення ролі органів державної влади в забезпеченні... високої і сучасної якості" освіти, про "отримання освіти відповідно до державних освітніх стандартів", про те, "що держава повертається в освіту як гарант якості освітніх програм і послуг", про "державну підтримку провідних наукових і творчих шкіл", про відновлення в повному обсязі відповідальності держави у сфері освіти.

Утім, парадоксальний характер можливої негативної дії GATS на вищу освіту в тому, що їй доцільно і необхідно протистояти не дзвінкою риторикою, а реальним фінансуванням з реального бюджету. Країни Євросоюзу добре розуміють це: "Фахівці в галузі освітніх політик і політичні діячі сектору вищої освіти впевнені, що лібералізація ринку вищої освіти за рахунок GATS в найближчому майбутньому не матиме негативних наслідків для... вузівської системи, принаймні, доти, доки вона захищена державним фінансуванням" [9].

Не випадково Пітер Скотт характеризує ситуацію зростання комерційного боку діяльності (як в державних, так і в приватних вузах Центральної і Східної Європи) як балансуєчу на межі піратства. Правда, він відзначає, що ентузіазм щодо вільного ринку і неоліберальних перетворень згас у цьому регіоні Європи [10]. Та тільки чи стосується цей втішний висновок України?!

Справедливо зауважимо, що тенденція до протекціонізму в багатьох країнах виявляється вельми драматично. Індія опирається популяризації іноземних дипломів. На Тайвані володарям іноземних ступенів неможливо влаштуватися на державну службу. В Ізраїлі Рада з вищої освіти стримує розширення мережі приватних вузів (наприклад, ізраїльське суспільство виховується у дусі протидії пропозиціям британських провайдерів вищої освіти). Грецький центр із підтвердження іноземних академічних ступенів відмовив в академічному і професійному визнанні випускникам приватних вузів, що реалізують освітні програми за ліцензіями, наприклад, французьких університетів [9].

Мета подібного роду міркувань одна: не вирішити проблему, а вказати на неї. Вища освіта України не може стати територією "культурного освітнього імперіалізму", хоча завжди має служити ідеалам культурного розмаїття. У вітчизняній вищій освіті неприпустиме верховенство прибутку над академічними цінностями. Україна, як і інші держави, має бути

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА У ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ

прихильна до охорони національних культурно-освітніх особливостей, ніж політиці відкритих дверей для закордонних провайдерів освітніх послуг — від не дуже якісних до безсоромно шарлатанських. Але тільки без ізоляціонізму, без "нарцисизму", без орієнтації на "ad usum internum (для внутрішнього споживання)"! Україна не може дозволити собі стати заручницею інтересів СOT і GATS. Але вона повинна бути активним гравцем на цьому полі. Не можна випустити з уваги, що українські (як і більшість європейських) вузи не володіють підприємницьким духом і навичками підприємницької діяльності. Звичайно, не можна цьому не вчитися, але і вчитися цьому в збиток класичним цінностям теж неприпустимо.

Яким чином складається ставлення до GATS у країнах, що належать до Болонського клубу? Переважно, ця реакція негативна або стримана. Але зовсім не однозначна. Остання обставина пояснюється досить очевидними причинами. З одного боку, тут позначається відома протинаправленість процесів глобалізації і європеїзації. Перша повідомляє енергетику конкурентоспроможності національних систем освіти на світовому освітньому ринку; друга характеризує орієнтацію на створення загальноєвропейського освітнього, дослідницького та інноваційного просторів. Як свідчить Карола Хан з Німеччини, "існують дві протилежні політики, визначальні дії в галузі вищої освіти і науки, що існують... на державному європейському і глобальному рівнях: одна орієнтована на внутрішньоєвропейську співпрацю, а друга, хоча і сфокусована на глобальне підприємництво і конкуренції, має внутрішньонаціональну спрямованість" [11]. Такі "двовекторні політики" звичні в Європі. Але чи сумісні вони? Це питання дискусій, що тривають.

Зарубіжні експерти визнають, що навіть, коли перемовини з GATS щодо вищої освіти перебувають під пильним прицілом багатьох державних і суспільних структур у розвинутих громадських суспільствах, вони залишаються непрозорими, прихованими від громадської думки, яка задовольняється роллю їхнього "косметичного коригування". Справжній хід перемовин відомий лише обмеженому колу осіб. Атмосфера секретності є майже пануючою [11]. "Подібна політика секретності піддається гострій критиці за недостатнє розуміння важливості питання для майбутнього громадського суспільства, недотримання принципів демократії і невідповідність принципам відвертості GATS". Кому і чому ця непрозорість вигідна [11]?

У матеріалах семінарів, у доповідях експертів, підготовлених напередодні Берлінської конференції, міністрів вищої освіти, неодноразово розглядалися питання, пов'язані з Генеральною угодою з торгівлі послугами. Так, на семінарі в Аф'янах (19-20 лютого 2003 року) наголошувалося на виникненні глобального ринку послуг вищої освіти, розвитку торгівлі цими послугами в межах GATS і конкуренції у вищій школі. Але фундаментом цих процесів і явищ були визнані академічні цінності та ідеали співпраці, довіри (як зазначала Карола Хан, "найбільш цінний капітал"

Євген Пінчук. Філософський аналіз тенденцій капіталізації вищої освіти в Україні та світі

для виживання "багатоцентричної концепції інтернаціоналізації"). Два настрої у доберлінський період були переважаючими. Перше: не обговорювати на перемовинах Європейської комісії про GATS сферу державної освіти (обмежитися тільки комерційними освітніми послугами). Друге: вища освіта є суспільним благом і тому повинна бути доступна всім, не підлягає конкурентній боротьбі і не становить виняток.

На семінарі в Афінах вироблені принципи, котрими доцільно керуватися і на перемовинах з GATS:

— не ставити під загрозу фінансування державного сектору вищої освіти;

— не перешкоджати кожній країні реалізовувати власні механізми забезпечення якості;

— гарантувати можливість збереження і виникнення нових механізмів регулювання і фінансування на національному і міжнародному рівнях;

— розвивати альтернативні структури для інтернаціоналізації вищої освіти в межах болонського процесу;

— тлумачити дії GATS на системі освіти з правової точки зору з урахуванням ролі і місця вищої освіти в суспільстві;

— забезпечувати прозорість перемовин до участі в них експертів в галузі освіти.

"Досягнення Болонського процесу на європейському рівні дуже легко підірвати, якщо дуже різко замінити взаємовигідний, заснований на співпраці підхід до інтернаціоналізації на конкурентну, незбалансовану, таку, що має внутрішньодержавну спрямованість, глобальну політику односторонніх амбіцій в нарощуванні додаткової вартості"[11]. Словом, Болонський процес — це зміцнення співпраці, GATS — це розгортання конкуренції.

Таке складне і неоднозначно оцінюване явище, як транснаціональна освіта, має багато визначень, що акцентують той або інший його бік.

Як провідна риса в цій статті обрана інтерпретація транснаціональної освіти (ТНО), яка міститься в документах Всесвітнього союзу транснаціональної освіти і розуміється як "будь-яка викладацька діяльність, пов'язана з навчанням, під час якої студенти знаходяться в іншій країні (країна, що приймає), відмінній від тієї, в якій знаходиться навчальний заклад, що надає освіту (рідна країна)" [6]. ТНО може пропонувати різні освітні програми: від загальноосвітнього характеру до суто професійно орієнтованих. Транснаціональна освіта має різні форми розповсюдження. До них належать:

— франчайзингові угоди (партнерства, які можуть укладатись урядом і зарубіжним провайдером), згідно з якими навчальний заклад надає ліцензію іншому провайдеру освітніх послуг відповідно до визначених критеріїв, іноді вони є основою азіатсько-європейського взаємного визнання залікових одиниць;

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА У ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ

— офшорні структури (центри), в яких встановлюються низькі прибуткові податки або податки на майно. Зазвичай, у транснаціональній освіті офшорні компанії засновуються задля комплексного просування своїх освітніх послуг;

— твіннинги — є попарними об'єднаннями провайдерів і одним із провідних критеріїв при обранні університетів майбутніми студентами (twinning arrangements); твіннинги дозволяють на постійній основі визнати навчальну розробку одного навчального закладу іншим — іноземним — як частковий залік у себе;

— трастові компанії, що не мають на меті витягування прибутку;

— кампуси як точки перетину освітньої мережі; вони виникають як своєрідні міжнародні університетські містечка або як центри довічного освітянського співтовариства свого регіону (в міждержавному значенні слова) при великих університетах; останнім десятиріччям інтенсивно створюються віртуальні кампуси. Нерідко як привілейовані структури престижних університетів кампуси сприяють інтеграції зарубіжних вузів у національні системи вищої освіти. Нарешті, зустрічаються філіали-кампуси в окремих країнах для просування освітніх послуг інших держав;

— он-лайнні та дистанційні програми освіти (за допомогою Інтернету, мережею, через комп'ютери, поштою і т. п.), все те, що належить до, так званої, кіберосвіти;

— корпоративні програми, що пропонуються великими корпораціями, із заліковими одиницями, отриманими в різних закладах; часто до цього процесу залучаються залікові одиниці студентів із різних країн ("чистий" приклад вищої освіти без меж);

— дочірні установи великих ВНЗ (наприклад, Мюнхенського технологічного університету).

Виникнення і розповсюдження форм ТНО як у віртуальному, так і в традиційному вигляді — динамічний процес. Цьому сприяє безліч очевидних переваг транснаціональної освіти, у т. ч.:

— можливість стикування інфраструктури інформаційних технологій для спеціальних проектів;

— розширення міжнародного академічного і студентського співтовариства;

— скорочення "витоку розуму" і заміна його процесом "циркуляції розуму";

— міжнародне "перехресне запилення" академічних культур і практик;

— зростання можливостей отримання іноземного (або сумісного) ступеня, що, поза сумнівом, підвищує кар'єрні шанси випускників;

— підвищення престижу ВНЗ (провайдера вищої освіти) за принципом ефекту снігової грудки;

— оптимізація поєднання пріоритетів досліджень, здійснюваних в університетах, з вимогами економічної і соціальної сфер;

Євген Пінчук. Філософський аналіз тенденцій капіталізації вищої освіти в Україні та світі

— освоєння освітніх програм, які не пропонуються національними вузами.

Стрімке зростання транснаціональної освіти обумовлюється глобалізацією промисловості і торгівлі; розширенням доступності вищої освіти; розвитком Інтернету; відсутністю у держави достатніх засобів фінансування національних освітніх систем. І, поза сумнівом, це зростання було б інтенсивнішим, якби не бар'єри культурного, законодавчого, етичного і "квалітативного порядку" [13] і не ризики, породжувані тією обставиною, що багато чинників випадають із зони впливу на них власне вищих навчальних закладів: фінансові; іміджеві; юридичні (зазвичай, пов'язані з порушенням норм у країні, що приймає); національно-державні (нерозвинене, неадекватне законодавство в країні-імпортері); безпеки (передусім, персоналу).

В українських освітніх колах у наших студентів слід формувати культуру транснаціональної освіти і як користувачів, і як постачальників, яка покликана не обмежувати їх, а захистити від комерціалізації вищої освіти, від комерційно орієнтованих провайдерів, безсоромно експлуатуючих транснаціональну освіту [2], від згубних наслідків для заслужуваних усілякої охорони багатьох українських освітньо-цінних традицій.

Для захисту і забезпечення якості ТНО створений Міжнародний союз транснаціональної освіти (МСТО/GATE), який розробив десять принципів і до якого може приєднатися будь-який навчальний заклад, що здійснює свою освітню діяльність без меж. Крім того, GATE рекомендує дотримуватися певного сертифікаційного процесу. Розглянемо обидва кредо GATE.

До зазначених принципів належать:

1. Мета і завдання транснаціональних освітніх програм повинні бути зрозумілими для членів GATE і не можуть виходити за межі мети і можливостей навчального закладу/постачальника.

2. Стандарти якості (нормативи) освітніх послуг, що експортуються, і вживані залікові одиниці мають бути схвалені провайдером, їхні критерії повинні збігатися зі встановленими нормами і бути єдиними незалежно від місця реалізації освітніх програм.

3. Транснаціональні курси повинні експортуватися відповідно до чинного законодавства країни-імпортера і за умови їх схвалення.

4. Для споживачів повинна бути забезпечена прозорість всієї інформації, що стосується зарахування тих, хто навчається, і кожен із них може одержувати повний студентський статус або його еквівалент від навчального закладу/постачальника.

5. Провайдер міжнародних освітніх програм повинен мати високоякісний склад викладачів за наявності з боку провайдера переконливих процедур контролю та оцінки їхньої діяльності.

6. Існуючі в навчальному закладі/експортері інфраструктура, матеріальні і фінансові ресурси повинні гарантувати адекватне освітнє середовище і його доступність всім, хто навчається до закінчення дії усіх прийнятих провайдером на себе зобов'язань.

7. Транснаціональні освітні програми в педагогічному розумінні повинні бути студентоцентричними з погляду методів викладання і орієнтації на потреби тих, хто навчається.

8. Організація-провайдер повинна мати в своєму розпорядженні належні засоби і технології психологічної і педагогічної підтримки студентів задля максимізації корисного ефекту освоєння транснаціональних курсів.

9. Провайдер має регулярно і відповідним чином налагоджувати зворотний зв'язок із приводу систематичної оцінки якості засвоєння освітніх програм і їх подальшого вдосконалення.

10. Будь-яке залучення так званих третіх осіб (агентів або навчальних закладів, що співпрацюють) повинне здійснюватися на основі консультативного опису їхньої ролі, зобов'язань і очікувань [6, 1, 14].

"Керівництво GATE про сертифікацію" (Certification Manual) має обсяг у дев'яносто сторінок тексту, написаного англійською мовою. Згідно з Керівництвом, навчальні заклади надають GATE "досє з самооцінкою", тобто інформацію щодо широкого кола питань: відомості управлінського характеру; порівняльні дані щодо успішності студентів; копії всіх договорів; матеріали, що відображають політику і практику забезпечення якості освіти; документацію про професійну акредитацію; вичерпні відомості про домовленості з країнами-господарями. В процесі сертифікації представники GATE інтерв'юють студентів, адміністраторів, викладачів, а також здійснюють візуальний огляд навчально-матеріальної бази і інфраструктури університету в країні-експортері та його підрозділах у всіх країнах-імпортерах. Аналіз освітніх програм здійснюється із залученням фахівців із декількох держав. Підсумкові звіти GATE містять, з одного боку, відповідні принципові висновки, з другого — ряд рекомендацій, направлених на посилення позитивних боків діяльності і пом'якшення негативного впливу на якість освіти недоліків і обмежувальних чинників [14].

На міжнародній арені престиж сертифікаційних висновків GATE розцінюється як штамп відділу технічного контролю (ОТК).

Згадаємо, що в 2001 р. Міжурядовий комітет Лісабонської конвенції прийняв "Кодекс кращої практики в наданні транснаціональної освіти", в якому, зокрема, йдеться про таке:

— академічна якість і стандарти транснаціональних освітніх програм повинні відповідати стандартам інститутів, що присвоїли кваліфікацію, а також інститутів сторони, що приймає;

— інститути, що присвоюють кваліфікацію, та інститути, що пропонують програму, повинні довести свою надійність і нести відповідальність за забезпечення якості;

— інститути, що присвоюють кваліфікацію, відповідальні за присвоєння кваліфікацій транснаціональним навчальним програм і зобов'язані надавати повну і вичерпну інформацію про ці кваліфікації, зокрема, за допомогою додатку до диплому" [8].

У зв'язку з розповсюдженням ТНО стрімко зростає потреба у фахівцях в галузі міжнародної освіти. На запит українських студентів і викладачів можуть надаватися запропоновані програми підготовки магістрів в цій галузі багатьма авторитетними зарубіжними університетами.

У транснаціональній освіті функціонують і високопрестижні університети з невтраченим іміджем високих академічних стандартів і діють провайдери з сумнівними академічними та етичними цінностями, які пропонують низькоякісні або навіть шахрайські послуги. Для приборкання останніх створюються такі організації, як GATE, або формуються Програми управління навчальними закладами вищої освіти (Institutional Management in Higher Education — IMHE) [15]. До них належить програма "Якісний аналіз інтернаціоналізації" (IOR). Є й інші підбадьорюючі приклади.

Мабуть, у Річарда Еланда, керівника програми з інституційного керівництва у вищій освіті, було достатньо підстав для поки сумного висновку про те, що "в міжнародному масштабі існує набагато менше засобів (порівняно з внутрішньо національним рівнем) захисту споживача, студента, працедавця, батька" [4].

Таким чином:

1. Вища освіта Європи вступила до XXI ст., перебуваючи в "силовому потоці" загальносвітових тенденцій розвитку і реформування третинної (за класифікацією ISCED ЮНЕСКО) освіти. Розгортаються процеси глобалізації. Вища освіта майже у всіх своїх національних варіантах має дрейф у бік "академічного капіталізму". Європейська вища школа намагається захистити себе від руйнівного потенціалу цього дрейфу та примножити здібність до інтеграції неоліберальних ринкових і класичних академічних цінностей, надаючи пріоритет останнім.

2. Болонський процес — загальноконтинентальний проект, що поєднує динамізм адаптації вищої освіти з його прихильністю до концепцій суспільного блага і суспільної відповідальності.

3. Глобалізація вищої освіти повинна стати об'єктом інтенсивних міждисциплінарних досліджень, здійснюваних на місцевому, національному і міжнародному рівнях.

4. Університети просто не мають права дистанціюватися від глобалізаційних процесів. Виклики вищій школі зроблені. Університети, зберігаючи і переосмислюючи, успадковуючи і перевизначаючи свою місію, покликані поєднувати вірність традиціям із гнучкістю своїх нових стратегій (переважно перспективно орієнтованих), відкривати себе зовнішньому середовищу без ризику девальвації класичної університетської культури з майже тисячолітньою історією.

5. Потрібна підвищена пильність до будь-яких ініціатив, пов'язаних із внесенням вищої освіти до повістки для перемовин у межах GATE. Світовий досвід свідчить: навіть у розвинутих демократіях світу відзначається схильність урядових кіл (або окремих урядовців) до непрозорого ведення перемовин щодо вищої освіти. Мабуть, в цьому виявляється зни-

ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА У ФІЛОСОФСЬКИХ РЕФЛЕКСІЯХ

ження контролюючої ролі національних держав щодо наддержавних (національних) процесів і тенденцій.

6. Транснаціональна освіта надає, поза сумнівом, багато благ тим, хто навчається (як зазначив один зарубіжний студент, "увесь світ уміщується на кінчиках моїх пальців"). Але саме в цій новій формі отримання освіти є безліч випадків поставлення недоброякісних освітніх послуг. ТНО вимагає високої культури як її виробництва, так і споживання. Знання в українських колах принципів і механізмів функціонування GATE і основних положень "Кодексу кращої практики в наданні транснаціональної освіти" може відіграти позитивну роль у захисті інтересів споживачів.

7. Зберігаючи та оберігаючи вітчизняні традиції української вищої школи, ми покликані звиряти свій годинник зі "світовим часом". Знайомство з чужими проблемами і підходами дозволяє різнобічно бачити й аналізувати свої. Не йдеться про стратегію запозичення — мова про стратегію нарощування професіоналізму.

Література:

1. Glenn P. Džone. Як перекинути міст від складних проблем транснаціональної освіти до акредитації // Вища освіта в Європі. — 2001. — № 1.
2. Eхагер Р. О. С. Вища освіта і підвищення кваліфікації в Африці. Можливості і проблеми // Вища освіта в Європі. — 2000. — № 3.
3. Келлен Хіларі. Концепція подальшого розвитку інтернаціоналізації на практиці: десятиріччя еволюції // Вища освіта в Європі. — 2000. — № 1.
4. Кемпбел Уїльямс Марк, Гунатундж Саніл Р. Комунікативні дії, направлені на реформування університетської освіти: коментар на прикладі дослідження університетської освіти в Шрі-Ланці // Вища освіта в Європі. — 2000. — № 3.
5. Ледесма Рафаель Хоакін. Латинська Америка: інша реальність // Вища освіта в Європі. - 2002. - № 4.
6. Макбруні Грант, Поллок Ентоні. Можливості і ризики в транснаціональній освіті — проблеми планування закладу міжнародного кампусу: австралійська перспектива // Вища освіта в Європі. — 2000. — № 3.
7. Макбруні Грант. Інтернаціоналізація як засіб підвищення значення академічної місії: аналіз на прикладі австралійського університету // Вища освіта в Європі. - 2000. - № 1.
8. Ніборг Пер. Співпраця в області взаємного визнання у вищій освіті // Вища освіта в Європі. — 2003. — № 1.
9. Олдермен Джеффри. Глобалізація вищої освіти: декілька зауважень з приводу вільного ринку і національного інтересу.
10. Скотт Пітер. Роздуми про реформи вищої освіти в Центральній і Східній Європі // Вища освіта в Європі. — 2002. — № 1,2.
11. Хан Карола. Зміна "духу часу" німецької вищої освіти і роль GATS // Вища освіта в Європі. — 2003. — № 2.

Євген Пінчук. Філософський аналіз тенденцій капіталізації вищої освіти в Україні та світі

12. Хонек Дейл Б. Послуги 2000: освіта і навчання // Вища освіта в Європі. — 2000. - № 3.
13. Храбінська Марія. Транснаціональна освіта в Словачькій Республіці: загроза чи вибір? // Вища освіта в Європі. — 2000. — № 3.
14. GATE: Principles and Certification Process. Englewood, Colorado: Globas Alliance for Transnational Education, 2001.
15. Goddard J. The Response of Highre Education. Institutions to Regional NeedV / Institutional Management in Higher Education, 1999.

***Евгений Пинчук.* Философский анализ тенденций капитализации высшего образования в Украине и мире**

Наша страна находится в процессе ратификации договора о вступлении во Всемирную торговую организацию (ВТО). В этой ситуации поражает неосведомленность украинской академической и студенческой общественности в том, что касается Генерального соглашения о торговле услугами.

В процессе ратификации договора о вступлении Украины в ВТО самым востребованным мог бы быть открытый дискурс, который бы дал возможность максимально большему числу заинтересованных граждан обсудить и осмыслить в режиме SWOT-анализа все сильные и слабые стороны, возможности и угрозы, связанные с этим судьбоносным решением. Не для того, чтобы обойти своим путем ВТО, но лишь затем, чтобы, став полноправным членом ВТО, быть готовым к тем трудностям и преимуществам, которые ожидают нашу академическую науку и образование.

***Yevhen Pinchuk.* Philosophical Analysis of Capitalization's Tendencies of Higher Education in Ukraine and in the World**

Our country is in the process of ratification of agreement about entering into worldwide auction organization (WAO). In this situation we can observe the lack of information among Ukrainian academic and student public about the General agreement about trading in services.

In the process of ratification of agreement about the entry of Ukraine in WAO the opened discouse would be claimed. It would give the possibility for maximally greater number of the interested citizens to discuss and comprehend in the mode of SWOT-analysis all strong and weak sides, possibilities and threats, related to this decision. The aim of this discussion is not to avoid the problems connected with WAO. Our science and education must be ready to analyze the difficulties and advantages of Ukraine's entering into WAO.